

УДК 336.012.23

Клименко С.О.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри теорії і методики управління
навчальними закладами освіти

Миколаївського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти

ЗАСТОСУВАННЯ ДОСВІДУ ДІАГНОСТИКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ ВНЗ ДЛЯ СЕРЕДНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ

PROVIDING THE DIAGNOSTICS OF THE FINANCIAL STATE HIGHER AND OTHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENT

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто підходи до впровадження досвіду діагностики фінансового стану вищих навчальних закладів для середніх навчальних закладів. Для аналізу ефективності фінансової діяльності державного вищого навчального закладу (ВНЗ) використовується методика, що буде враховувати механізм функціонування і управління ВНЗ, різні за своєю природою ресурси, види діяльності, а також дає змогу діагностувати ефективність діяльності як навчального закладу загалом, так і його підрозділів зокрема.

Ключові слова: фінансовий стан, діагностика, фінансово-господарська діяльність, освітня діяльність, державний бюджет.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены подходы к внедрению диагностики финансового состояния высших учебных заведений для средних учебных заведений. Для анализа эффективности финансовой деятельности государственного высшего учебного заведения (ВУЗа) используется методика, которая будет учитывать механизм функционирования и управления ВУЗа, разные по своей природе ресурсы, виды деятельности, а также позволяет диагностировать эффективность работы как учебного заведения в целом, так и его подразделений в частности.

Ключевые слова: финансовое состояние, диагностика, финансово-хозяйственная деятельность, образовательная деятельность, государственный бюджет.

ANNOTATION

The article describes the approaches to the diagnosis of the state of implementation of the financial institutions of higher education for secondary schools. For the analysis of the financial performance of public higher academic institution (university) use a methodology that takes into account the mechanism of functioning and management of the university, different in nature, resources, activities, as well as to diagnose the efficiency of both the institution as a whole and its divisions specifically.

Keywords: financial condition, diagnosis, financial and economic activities, educational activities, state budget.

Постановка проблеми. Питання фінансування закладів освіти, підвищення ефективності використання ними наявних ресурсів, забезпечення фінансової стабільності завжди перебували у центрі уваги науковців, слугували предметом численних досліджень. Безперервність навчальної та наукової діяльності визначається відповідним рівнем фінансового забезпечення, підтримувати його – важливе і відповідальне завдання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні й зарубіжні фахівці, зокрема В. Андрущенко, Г. Бекер, Т. Боголіб, В. Буковський, Н. Волкова, І. Дронова, С. Каламбет, С. Струмлін [2], Т. Шульц, досліджували процеси діа-

гностики фінансового стану вищих навчальних закладів (ВНЗ) та середніх навчальних закладів, але проблеми цієї тематики змінюються відповідно до сучасних реалій.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Методологічні та методичні аспекти удосконалення діагностики фінансового стану вищого навчального закладу та середніх закладів освіти ще недостатньо вирішені, запропоновані моделі потребують перевірки практикою.

Мета статті. Необхідно запропонувати використання систем і методів діагностики фінансового стану ВНЗ і середніх навчальних закладів та обговорити надані пропозиції з метою визначення робочих варіантів.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах трансформаційних процесів в економіці України значних змін зазнали процеси формування та використання фінансових ресурсів навчальних закладів (ВНЗ та інших). Важливе значення в умовах конкуренції на ринку освітніх послуг має цінова політика щодо встановлення оптимальної плати за навчання й підвищення ефективності використання фінансових ресурсів і майна державними закладами. Відповідно до статті 71 Закону України «Про вищу освіту» фінансування державних вищих навчальних закладів здійснюється за рахунок коштів державного бюджету на умовах державного замовлення на оплату послуг з підготовки фахівців, наукових і науково-педагогічних кадрів та за рахунок інших джерел, не заборонених законодавством, з дотриманням принципів цільового та ефективного використання коштів, публічності та прозорості у прийнятті рішень [1]. До інших (позабюджетних) коштів відносяться плата за навчання, за виконання договірних науково-дослідних робіт, гранти та дарунки, надходження від здачі в оренду майна, на виконання окремих доручень тощо.

Освітня діяльність є найбільш специфічною галуззю національної економіки, для якої характерні свої відмінні риси. Тому для аналізу ефективності фінансової діяльності державного вищого навчального закладу і закладу середньої освіти з такою ж формою фінансування необхідне застосування певної методики, що

буде враховувати їх механізм функціонування і управління, різні за своєю природою ресурси, види діяльності та дає змогу оцінити ефективність діяльності як навчального закладу загалом, так і його підрозділів зокрема.

Оцінку фінансово-господарської діяльності закладу освіти доцільно проводити за критеріями, що характеризують:

– здійснення освітньої діяльності (кількість прийнятих на навчання студентів, серед яких виділяють студентів за державним замовленням та на контрактній основі);

– соціально-економічний стан закладу освіти (середньооблікова кількість штатних робітників, середньомісячна заробітна плата, заборгованість із виплати заробітної плати, витрати на соціальні заходи);

– фінансовий стан (надходження асигнувань з державного бюджету та коштів спеціального фонду, касові і фактичні видатки за кодами економічної класифікації видатків, результати виконання кошторису за загальним та спеціальним фондами, дебіторська і кредиторська заборгованість тощо);

– наявність матеріально-технічної бази, її стан та використання.

Для вирішення конкретних завдань фінансового забезпечення застосовують низку систем і методів аналізу, які дають змогу отримати кількісну оцінку результатів фінансової діяльності у розрізі окремих її аспектів як у статичі, так і в динаміці.

Перші розрахунки ефективності освіти були зроблені в 1924 році вченим-економістом С. Струмиліним. Згідно з його розрахунками збільшення витрат на освіту вдвічі приводить до приросту національного доходу у чотири рази [2].

Аналіз фінансового стану закладу освіти має забезпечити ідентифікацію фінансового стану та тенденцію його динаміки; виявлення основних факторів, що впливають на зміну фінансового стану; прогноз основних тенденцій змін фінансового стану.

Тому його доцільно здійснювати у такій послідовності, запропонованій С. Каламбет [3]:

1) визначення мети, об'єкта та завдань діагностики;

2) вибір основних показників діяльності закладу освіти, що підлягають діагностиці;

3) збір, систематизація та узагальнення необхідної інформації;

4) розрахунок визначених показників, що характеризують фінансово-господарську діяльність закладу освіти, та їх діагностування;

5) виявлення «вузьких» місць та пошук шляхів їх усунення з метою підвищення ефективності діяльності закладу освіти;

6) визначення найбільш перспективних видів діяльності закладу освіти за результатами проведеної діагностики;

7) розробка заходів, що сприятимуть підвищенню ефективності фінансово-господарської діяльності закладу освіти.

Критерії оцінки ефективності фінансово-господарської діяльності закладу освіти визначаються на основі даних, наведених у фінансовій та бюджетній звітності, а також показників, розрахованих із застосуванням загальноприйнятих методів. Оцінку фінансово-господарської діяльності закладу освіти доцільно здійснювати за такими критеріями, які пропонують Т. Рижа та О. Федорчук [4]: здійснення освітньої діяльності (кількість прийнятих на навчання учнів, зокрема за джерелами фінансування); соціально-економічний стан закладу освіти (середньооблікова кількість штатних працівників, середньомісячна заробітна плата, зокрема за категоріями працюючих, заборгованість по заробітній платі, витрати на соціальні заходи); надходження від плати за послуги, що надаються навчальними закладами у розрізі джерел надходження; стан активів та використання ресурсів (споживання енергоносіїв; залишкова вартість і величина зносу (амортизації) необоротних активів); фінансовий стан закладу освіти (надходження коштів по загальному та спеціальному фондам; касові та фактичні, поточні та капітальні видатки у розрізі кодів економічної класифікації видатків (КЕКВ), результати виконання кошторису за загальним та спеціальним фондами, фонд оплати праці, наявність дебіторської та кредиторської заборгованості); стан використання та збереження матеріально-технічної бази (площі, що використовуються в навчальному процесі, тимчасово вільні площі, зокрема площі, передані в оренду).

Залежно від методів, що застосовуються, можливо здійснювати горизонтальний, вертикальний, порівняльний, інтегральний аналіз та аналіз коефіцієнтів (табл. 1).

Горизонтальний (трендовий) аналіз базується на вивченні динаміки окремих фінансових показників у часі. Розраховуються темпи зростання (приросту) окремих показників звітності за певні періоди часу і визначаються загальні тенденції їх змін. Усі види горизонтального (трендового) фінансового аналізу доповнюються, як правило, дослідженням впливу окремих факторів зміни відповідних результативних показників. Результати такого аналітичного дослідження дають змогу побудувати відповідні динамічні факторні моделі, які використовуються згодом у процесі планування окремих фінансових показників.

Вертикальний (структурний) аналіз базується на структурному розгляді окремих показників фінансової звітності. Розраховується питома вага окремих структурних складових агрегованих фінансових показників.

Порівняльний фінансовий аналіз базується на зіставленні значень окремих груп аналогічних показників між собою. В процесі аналізу розраховують розміри абсолютних і відносних відхилень порівнюваних показників.

Аналіз фінансових коефіцієнтів базується на розрахунку співвідношення різних абсолютних показників фінансової діяльності між собою.

Таблиця 1

Системи діагностики фінансового стану закладів освіти

№	Системи діагностики (аналізу)	Види діагностики
1	Горизонтальний (трендовий) аналіз	Порівняння фінансових показників звітного періоду з показниками попереднього періоду.
		Порівняння фінансових показників звітного періоду з показниками аналогічного періоду минулого року.
		Порівняння фінансових показників за ряд попередніх періодів.
2	Вертикальний (структурний) аналіз	Структурний аналіз активів, в процесі якого визначається питома вага оборотних та необоротних активів; елементний склад активів за рівнем ліквідності тощо.
		Структурний аналіз капіталу, в процесі якого визначається питома вага доходів загального та спеціального фондів за джерелами надходжень тощо.
		Структурний аналіз грошових потоків, в процесі якого у складі загального грошового потоку виділяють грошові потоки від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності.
3	Порівняльний фінансовий аналіз	Порівняльний аналіз показників закладів та середньогалузевих показників, у процесі якого виявляють ступінь відхилення основних результатів фінансової діяльності від середньогалузевих.
		Порівняльний аналіз фінансових показників закладу і конкурентів, у процесі якого виявляють слабкі сторони фінансової діяльності з метою розробки заходів щодо підвищення його конкурентної позиції на регіональному ринку.
		Порівняльний аналіз фінансових показників структурних одиниць і підрозділів (його центрів відповідальності) з метою пошуку резервів підвищення ефективності фінансової діяльності внутрішніх підрозділів.
		Порівняльний аналіз звітних і планових фінансових показників, що є основою організованого моніторингу поточної фінансової діяльності.
4	Аналіз фінансових коефіцієнтів	Коефіцієнти оцінки фінансової стійкості.
		Коефіцієнти оцінки платоспроможності.
		Коефіцієнти оцінки обігу активів.
		Коефіцієнти оцінки обігу капіталу.
		Коефіцієнти оцінки рентабельності (прибутковості) активів, власного капіталу, поточних витрат.
5	Інтегральний фінансовий показник	

Інтегральний фінансовий аналіз дає змогу отримати багатофакторну оцінку умов формування окремих фінансових показників діяльності закладу освіти. Аналіз інтегрального показника конкурентоспроможності дає змогу оцінити, чи відповідає якість і ціна освітніх програм характеристикам, сформованим на основі вимог споживачів освітніх послуг. На основі такого аналізу розробляється план заходів, що підвищують конкурентоспроможність освітньої програми.

Під час здійснення інтегрального фінансового аналізу можна застосовувати рівняння Дюпона, як пропонує Т. Боголюб. Згідно з ним коефіцієнт рентабельності використаних активів навчальним закладом є похідною коефіцієнта рентабельності реалізації освітніх послуг на коефіцієнт обігу (кількість оборотів) активів [5]:

$$KР_a = KР_{он} \times KО_a,$$

де $KР_a$ – коефіцієнт рентабельності використаних активів; $KР_{он}$ – коефіцієнт рентабельності освітніх послуг; $KО_a$ – коефіцієнт обігу (кількість оборотів) активів.

За допомогою такої матриці можна виявити основні резерви підвищення рентабельності активів вищого навчального закладу: за рахунок зростання коефіцієнту рентабельності освітніх

послуг, збільшення коефіцієнту обігу або обох цих факторів.

Під час аналізу фінансового стану необхідно застосовувати різні типи моделей (deskриптивні, предикативні та нормативні), що дасть змогу структурувати та ідентифікувати взаємозв'язок між основними показниками.

На фінансовий стан впливає раціональне використання наявних фінансових ресурсів та структура їх джерел. Оптимальне співвідношення бюджетних та позабюджетних фінансових ресурсів, як пропонує Н. Волкова, може бути визначене за допомогою адаптованого для бюджетних установ фінансового левериджу, а ступінь чуттєвості загальних доходів навчального закладу залежить від контингенту студентів – функціонального левериджу [6].

Рівень фінансового левериджу (РфінЛ) характеризує відносну зміну позабюджетного доходу при зміні загального доходу:

$$РфінЛ = TпрПД / TпрЗД,$$

де $TпрПД$ – темп приросту позабюджетних доходів ВНЗ, %; $TпрЗД$ – темп приросту загального доходу ВНЗ з усіх джерел, %.

Функціональний леверидж характеризує потенційну можливість впливати на дохід шляхом зміни структури контингенту студентів за джерелами фінансування. Рівень функціональ-

ного левериджу ($R\Phi_{\text{унк}}L$) може бути визначений за такою формулою:

$$R\Phi_{\text{унк}}L = T_{\text{прЗД}}/T_{\text{прКС}},$$

де $T_{\text{прЗД}}$ – темп приросту загального доходу з усіх джерел, %; $T_{\text{прКС}}$ – темп приросту контингенту студентів, %.

Економічний зміст зазначеного показника полягає в тому, що він характеризує ступінь чутливості фінансових надходжень до зміни контингенту: для закладу освіти (ВНЗ) з високим рівнем функціонального левериджу незначна зміна контингенту студентів, особливо тих, хто навчається на контрактній основі, може вивести істотні зміни у фінансових ресурсах.

Висновки. В умовах сучасного ринку навчальним закладам необхідно зберігати і підвищувати якість своїх послуг, а також одночасно забезпечити нормальну фінансову стійкість. Держава гарантує мінімальний рівень стійкості і відшкодовує частину витрат ВНЗ, при цьому він зобов'язаний виконати державне замовлення з підготовки фахівців. Решта витрат покривається за рахунок позабюджетних коштів, джерелами надходження яких є платні освітні та інші послуги, що можуть надаватися державними вищими навчальними закладами, перелік яких затверджується Кабінетом Міністрів України. З метою визначення ефективності використання фінансових ресурсів доцільно

розробити комплексну методику її оцінки для навчального закладу, в чому допоможе діагностика фінансового стану навчального закладу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 року №15556- VII, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
2. Струмилин С. Статистико-экономические очерки / С. Струмилин. – М. : Прогрес, 1970. – 218 с.
3. Каламбет С. Фінансовий стан державного вищого навчального закладу / С. Каламбет // Экономика и управление. – 2005. – № 6. – С. 86–88.
4. Рижа Т. Оцінка ефективності управління фінансово-господарською діяльністю вищих навчальних закладів / Т. Рижа, О. Федорчук [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://mev.khnu.km.ua/load/2013/1_regionalni_mekhanizmi_formuvannja_konkurentnogo_potencialu_ta_perspektivi_jikh_vikoristannja/31-1-0-221.
5. Боголіб Т. Система і методи фінансового аналізу фінансово-господарської діяльності ВНЗ / Т. Боголіб // Фінанси України. – 2006. – № 5. – С. 50–62.
6. Волкова Н. Ефективність використання коштів ВНЗ / Н. Волкова // Фінанси України. – 2015. – № 5. – С. 66–71.
7. Буковинський В. Фінансове забезпечення діяльності закладів загальної освіти / В. Буковинський // Фінанси України. – 2014. – № 3. – С. 57–65.